

Istina kao događaj: o teoriji istine Ede Pivčevića

MATE PENAVA

Odjel za filozofiju Sveučilišta u Zadru
mpenava21@unizd.hr

UDK 1(091)(497.5)"19"

1Pivčević, E.

165.731

Izvorni znanstveni rad

Primljen: 26. 7. 2021.

Prihvaćen: 14. 10. 2021.

[https://doi.org/10.52685/pihfb.47.2\(94\).3](https://doi.org/10.52685/pihfb.47.2(94).3)

Sažetak

Cilj rada je prikazati Pivčevićevu teoriju istine i dati osvrt na njenu izvornost. U tu svrhu će se ponajprije iznijeti pozadina Pivčevićeve teorije istine te onda Pivčevićevi stavovi o drugim teorijama istine i glavni Pivčevićevi stavovi vezani za istinu. Osvrt na Pivčevićevu teoriju uključiti će njegov rani osvrt na ovaj problem u članku »Truth as Structure« iz 1974. te zreliju verziju njegove teorije istine predstavljenu u knjizi *What is Truth?* iz 1997. godine. Pivčevićev nazor o istini napredovat će od stava da se narav istine ogleda kroz strukturu istinitosnih tvrdnji do stava da je istina događaj koji opstaje onoliko dugo koliko postoje uvjeti za njegovo događanje i ne postoji dok se ne dogodi. Kako bi se Pivčevićevu teoriju kontekstualiziralo, usporedit će ju se s minimalističkim shvaćanjem istine i sa stavovima Donalda Davidsona o navedenom problemu.

Ključne riječi: istina, događaj, struktura, objektivnost

1. Pozadina Pivčevićeve teorije istine

Pivčevićevo tumačenje pojma istine¹ usko je povezano s njegovim općim filozofskim nazorom. Naime, Pivčević smatra da se problem istine uopće ne pojavljuje bez nekog sebstva koje iznosi istinitosne tvrdnje, a pojam sebstva također je ključni pojam njegova strukturalnog realizma/strukturalnog holizma

¹ Ovaj prilog modificirana je verzija dijela doktorske disertacije »Problem istine u teoriji objašnjenja Ede Pivčevića«, obranjene 8. srpnja 2019. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru.

(Pivčević ta dva termina koristi kao sinonime). Ta veza postaje još očiglednija ako se uzme u obzir da Pivčević u članku »Truth as Structure« iz 1974, u kojem izlaže obrise svoje teorije istine, tvrdi da se istina ogleda u strukturi istinitosnih tvrdnji.² Kako bismo jasno pokazali o kakvoj se točno strukturi radi te kakvu ulogu u njoj igra pojam sebstva, prije osvrta na Pivčevićevu teoriju istine potrebno je reći nešto o njegovom sustavu racionalnog vjerovanja i objašnjenja.

1.1. Sustav racionalnog vjerovanja i objašnjenja

Pivčević svoj strukturalni holizam pozicionira između metafizičkog realizma i neograničenog holizma. Poziciju metafizičkog realizma Pivčević odbacuje jer je asertorički nedosljedna, tj. samo izricanje iskaza »Postoji nešto o čemu ne možemo ništa reći« pobija izrečeni iskaz. Drugim riječima, pozicija metafizičkog realizma, po kojoj postoji stvarnost koja je takva da o njoj ne možemo ništa reći ili znati, je nedosljedna jer govorenjem o takvoj stvarnosti mi pobijamo stav da o njoj ništa ne možemo reći.³ S druge strane, neograničeni holizam po Pivčeviću je neodrživ jer je previše ovisan o kontekstu i ne postoji neki čvrsti temelj iz kojeg bismo izvodili ostala vjerovanja i prakse. Drugim riječima, nije jasno koje prakse ili koja vjerovanja bismo trebali uzeti da vrijede u određenom kontekstu te iz čega bi ti kriteriji vukli svoju objektivnost. Da bismo mogli ustanoviti što znači određeni iskaz, po holistima bismo morali uzeti u obzir određene kontekstualne čimbenike. No, da bismo odredili koje čimbenike ćemo uzeti u obzir, potrebni su nam određeni kriteriji. Problem je u tome što i za određivanje tih kriterija moramo uzeti u obzir određene nove kriterije pa ovaj proces po Pivčeviću ide u beskonačnost i lišava neograničeni holizam mogućnosti utemeljenja.⁴

Tako će Pivčević reći da ipak moraju postojati neki temeljni kriteriji racionalnog govora o svijetu, a on ih na raznim mjestima različito naziva, iako poanta ostaje ista. U knjizi *The Reason Why* Pivčević ih naziva temeljnim dihotomijama, dok u knjizi *Man: The Rational Animal* o njima govori kao o temeljnim semantičkim pravilima. Ta temeljna semantička pravila služe kao okvir unutar kojega su mogući smisleni sadržajni iskazi.⁵

² Cf. Edo Pivčević, »Truth as Structure«, *The Review of Metaphysics*, 28/2 (1974), p. 311.

³ Cf. Edo Pivčević, *The Concept of Reality* (London: Duckworth, 1986), pp. 252–256.

⁴ Cf. idem, *The Reason Why: A Theory of Philosophical Explanation* (Zagreb: Kruzak, 2007), pp. 249–250

⁵ Detaljnije o ovome vidi Mate Penava, »Racionalno objašnjenje nasuprot znanju: Pivčevićeva kritika epistemologije«, *Domovina, zavičaj, svijet: Zbornik radova povodom 90 godina života Ede Pivčevića*, Stipe Kutleša (ur.) (Zagreb: Institut za filozofiju, 2021), pp. 19–33.

1.2. Pivčevićev osvrt na druge teorije istine

U svrhu kontekstualizacije Pivčevićeve teorije istine, potrebno se kratko osvrnuti i na njegov stav prema drugim teorijama istine. Pivčević sve istaknute teorije istine grupira u deflacionističke, naturalističke, fenomenološke ili društveno-povijesne, a zasebno odvaja pragmatistički pristup. Kako i sam autor kaže, ta klasifikacija služi samo kao alat za govor o nekim idealnim modelima govora o istini, bez analize do koje mjere se model podudara sa stavovima određenih filozofa, jer navedeni modeli služe samo kao misli vodilje, a ne kao precizna klasifikacija teorija o naravi istine.⁶

1.2.1. Nedostatci deflacionizma

Glavna odlika deflacionističkog pristupa istini bila bi *strategija štedljivosti*, koja se po Pivčeviću razvija u tri temeljna koraka. Glavni cilj te strategije je pokazati da se problem istine može riješiti u okvirima logike. Polazi se od toga da se istinitosni predikati najčešće koriste za naglašavanje i da ih se kao takve može ispustiti bez velikih gubitaka u značenju. Ako se pak i može reći da istinitosni predikat obilježava neko stvarno svojstvo, to svojstvo se zasigurno ne može postaviti na istu razinu s prirodnim svojstvima kao što su *crveno* ili *okruglo* te će zbog toga istinitosni predikati morati činiti zasebnu skupinu svojstava. U završnom dijelu strategije tvrdi se da je istina jednostavan pojam i da je svaki pokušaj opisivanja toga pojma izvan okvira logike promašen.⁷

Što se tiče sheme ekvivalencije (npr. iskaz »Kiša pada« istinit je akko kiša pada) kao temelja deflacionističkog shvaćanja istine, ona je po Pivčeviću samo prazna matrica kojoj nedostaje općenitosti te se za nju ne može reći da predstavlja bilo kakvu teoriju. Pivčević u skladu s tim smatra da je Horwichev pokušaj razumijevanja sheme ekvivalencije na ovaj način promašen, jer bismo kao rezultat dobili beskonačno mnogo pojedinačnih primjera bez ikakve zajedničke pozadine.⁸

Kako bismo osigurali funkcionalnost sheme ekvivalencije, moralo bi biti moguće da ova shema funkcionira kada iskaz s lijeve ili desne strane zamijenimo s istoopsegovnim iskazima koji su sadržajno različiti. No, kako unutar sfere logike nemamo alata pomoću kojih bismo istoopsegovne iskaze mogli

⁶ Cf. Edo Pivčević, *Što je istina?* (Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2002), pp. 30–31.

⁷ Cf. Edo Pivčević, »Does the Strategy of Austerity Work?«, Jaroslav Peregrin (ed.), *Truth and Its Nature (if Any)* (Dordrecht: Springer, 1999), p. 187.

⁸ Cf. *ibid.*, p. 190.

razumjeti kao takve, to se ne može ostvariti u strogim logičkim okvirima. Stoga Pivčević smatra da je nužno proširiti naše istraživanje izvan okvira logike i uzeti u obzir i izvanlogičke uvjete istine, što znači da gore navedena strategija štedljivosti zakazuje.⁹

Shema ekvivalencije (npr. iskaz »Kiša pada« istinit je akko kiša pada) kao temelj deflacionističkog shvaćanja istine po Pivčeviću nam ne može reći što je zajedničko svim istinitim iskazima, tj. ponuditi neku teoriju istine. Iz nje možemo dobiti samo određenu vrstu matrice unutar koje se pojedini iskazi karakteriziraju kao istiniti (npr. Horwichevo tumačenje te sheme), ali nemamo ničega što je zajedničko svim istinitim iskazima. Ovaj problem neki filozofi pokušali su riješiti kvantifikacijom kako bi se navedena shema pretvorila u nešto nalik općenitoj teoriji istine, ali tu dolazi do očitih dvosmislenosti jer se na dvije strane sheme govori o dvije različite vrste stvari. Naime, na jednoj strani govori se o iskazima, a na drugoj o odgovarajućim dijelovima zbilje. Stoga se rješenje problema istine po Pivčeviću mora tražiti izvan deflacionističkog shvaćanja.¹⁰

Davor Pećnjak navodi da je Pivčević promašio pri kritici sheme ekvivalencije i da se deflacionist može uvijek pozvati na iskaze kao apstraktna bića koja su realizirana u mnogim jezicima te da se time problem jednakosti lijeve i desne strane svodi na psihologijski problem prepoznavanja pojedinačnih primjera određenog apstraktnog iskaza.¹¹ Kao odgovor na to potrebno je reći dvije stvari. Kao prvo, postavimo li iskaze za nositelje istine, time smo problem samo prebacili, ali ne i riješili. Naime, nemamo ama baš nikakvo jamstvo da iskazi kao apstraktni entiteti nevezani za bilo koji jezik postoje, a nije jasno ni gdje bi trebali postojati. Stoga je filozofski plodonosnije Ockhamovom britvom odrezati iskaze kao apstraktne entitete jer nam zadaju više problema nego što nude rješenja, a usredotočiti se na rečenice raznih jezika, bile one izgovorene ili zapisane. Pećnjak će dalje komentirati da se problem jednostavno rješava čak i ako izbacimo iskaze iz igre, kao što Pivčević i sugerira, jer je dovoljno naučiti engleski i njemački da bismo znali da su rečenice »The cat is on the mat« i »Die Katze ist auf der Matte« semantički istovrijedne.¹² No, to je upravo ono što Pivčević sugerira, da je potrebno još nešto osim pravila logike (poznavanje jezika) da bi se mogla ustvrditi semantička istovrijednost dviju strana.

⁹ Cf. *ibid.*, pp. 195–197.

¹⁰ Cf. *ibid.*, p. 200.

¹¹ Cf. Davor Pećnjak, »Pivčević and Truth«, *Domovina, zavičaj, svijet: Zbornik radova povodom 90 godina života Ede Pivčevića*, p. 37.

¹² Cf. *ibid.*, p. 37.

1.2.2. Problemi naturalističkog redukcionizma

Glavna odrednica naturalističkog shvaćanja istine je postuliranje stvarnosti koja postoji u potpunosti neovisno od govora o njoj, u tradiciji metafizičkog realizma.¹³ Stoga će za ovaj pristup vrijediti svi prigovori koje Pivčević iznosi protiv metafizičkog realizma.

Naturalisti će u prvi plan postaviti logičku strukturu iskaza te referencijalna svojstva dijelova iskaza, u cilju uređivanja filozofije po uzoru na prirodne znanosti, a cilj im je ukloniti sve elemente iskaza koji se ne mogu objektivirati (npr. indeksikalne izraze).¹⁴ Glavni problem ovdje je odnos između istine i značenja. Naime, po naturalistima su uvjeti istinitosti temelj za definiranje uvjeta smislenosti, a ta je teza problematična jer uopće ne možemo govoriti o logičkoj strukturi i referenciji, ako već ne raspoložemo sa značenjskim sadržajem. Govorimo li, primjerice, o dva iskaza koja nam na različit način prenose istu informaciju, ovdje je po naturalistima razlika samo površinska, a dubinska struktura je ista. Ovdje naturalisti gube iz vida činjenicu da se razlika između površinske i dubinske strukture o kojima oni govore može objasniti tek preko značenjskog sadržaja. Točnije, da bismo izolirali dubinsku strukturu, prvo moramo utvrditi koja informacija se htjela prenijeti uporabom određenog iskaza, a tek na temelju toga možemo izdvojiti one elemente bitne za istinitosnu vrijednost iskaza koji bi činili tzv. dubinsku strukturu. Budući da je ovdje jasno da se istina ili neistina određenog iskaza može utvrditi tek na temelju sadržaja, nema smisla govoriti o izvođenju značenja iz dubinske strukture.¹⁵

Najveći pak problem za naturalistički projekt je određivanje obilježja koja ulaze u sadržaj bitan za istinu. Naime, nekada samo promjena intonacije može donijeti znatne promjene sadržaja bitnoga za istinu, a nekada krupne sintaktičke promjene uopće ne utječu na ovaj sadržaj. Uzmemo li primjerice dva iskaza, »Šumu je uništila vatra« i »Požar je uništio šumu«, na prvi pogled reći ćemo da oni prenose istu informaciju, dok će detaljna analiza otkriti sve razlike između njih. Naime, prvi iskaz je dosta općenitiji i vezan za mnoštvo mogućih scenarija, dok je drugi vezan za specifični događaj požara. Iz toga dalje slijedi da se uvjeti istinitosti za ta dva iskaza neće poklapati.¹⁶

Što se tiče rečenica »Anit mrzi Sokrata« i »Sokrat je mržen od Anita«, jasno je da nam one, nasuprot onome što Pećnjak tvrdi,¹⁷ ne daju istu informaciju.

¹³ Cf. E. Pivčević, *Što je istina?*, pp. 59–60.

¹⁴ Cf. *ibid.*, p. 65.

¹⁵ Cf. *ibid.*, pp. 65–66.

¹⁶ Cf. *ibid.*, pp. 68–69.

¹⁷ Cf. D. Pećnjak, *op. cit.*, pp. 38–39.

Naime, dok nam prva govori o Anitovom mentalnom stanju, druga nam govori o Sokratovu svojstvu. Iako je Sokratovo svojstvo po kojem ga netko mrzi stvarno, a ne prazno svojstvo jer ga mrzi barem netko, između toga svojstva i Anitova mentalnog stanja ne može se uspostaviti odnos istovrijednosti. Drugim riječima, Anitova mržnja prema Sokratu predstavlja samo jedan način instanciranja toga svojstva, ali ne nužno i jedini. Uopćimo li te dvije rečenice, razlika postaje još očitija. Naime, iz prve dobivamo da Anit mrzi nekoga (Sokrata, a ne Platona ili Ksenofona), dok iz druge dobivamo da je Sokrat mržen od nekoga (Anita, a ne Simije ili Kebeta).

1.2.3. Nedostatak objektivnosti kod fenomenološkog pristupa

Nakon kritike naturalistički postavljene koncepcije istine, valja promotriti i Pivčevićevu kritiku antirealističkog (bilo psihologijskog bilo verifikacionističkog) shvaćanja istine. Pivčević taj pristup naziva fenomenološkim, a glavne su mu okosnice oslanjanje sadržaja bitnoga za istinu na namjere govornika, odlučivost i ovisnost odlučivosti o mogućnosti dokazivanja. Uzevši to u obzir, neizostavni dio fenomenološkog pristupa istini bit će indeksikalni izrazi, a istinu će se tumačiti kao ono što je izvjesno.¹⁸ Iz toga dalje slijedi da će bitno mjesto zauzimati nepogrješiva vjerovanja. Jedno takvo vjerovanje po Pivčeviću je ono po kojem neka moja vjerovanja moraju biti istinita. To Pivčević izvodi iz protuslovnosti teze da su sva moja vjerovanja neistinita, jer kada bi to bio slučaj, upravo navedeno vjerovanje da su sva vjerovanja neistinita bilo bi istinito, čime bi samo sebe pobilo.¹⁹

Jedan od glavnih nedostataka fenomenološkog projekta po Pivčeviću je oslanjanje na odlučivost jer time isključujemo smislene neodlučive iskaze (npr. „Svi organski spojevi sadrže ugljik“) ili protučinjenične kondicionale (npr. »Brana se ne bi srušila da nije bilo poplave«).²⁰ Nadalje, zahtjev za očuvanjem indeksikalnih izraza ne može se pomiriti sa zahtjevom za izvjesnošću, jer izvjesnost nije ni načelno moguća kada govorimo o indeksikalnim izrazima.²¹ Kako bismo indeksikalne izraze smisljeno uklopili u teoriju istine, potrebno ih je objektivno utemeljiti. Ta se objektivnost po Pivčeviću ne može ostvariti bez uklapanja u određeni društveno-povijesni kontekst, pa je nedostatak takvoga konteksta i glavni Pivčevićev prigovor fenomenološkom pristupu.²²

¹⁸ Cf. E. Pivčević, *Što je istina?*, pp. 80–82.

¹⁹ Cf. *ibid.*, p. 90.

²⁰ Cf. *ibid.*, p. 98.

²¹ Cf. *ibid.*, p. 100.

²² Cf. *ibid.*

1.2.4. Društveno-povijesni pristup i prijetnja relativizma

Prije spomenuti društveno-povijesni okvir po Pivčeviću se formira kroz određene uvjete objektivnosti, tj. teorijske spoznaje za koje smo se više puta uvjerali da dobro funkcioniraju kada ih se spoji s ostatkom naših vjerovanja te su time postigle neki stupanj uvriježenosti u našoj praksi.²³ Taj se pristup po Pivčeviću najbolje opisuju sljedećim tezama:

- a) Kriteriji za ono što se može ili ne može suvislo i primjereno tvrditi da je istinito, te dakle za ono što se može označiti kao valjan kandidat za istinu, ne mogu se odrediti neovisno o društvenom kontekstu i institucionalnim okvirima društvenog života.
- b) Uvjeti objektivnosti istinitosnih tvrdnji u svim su bitnim aspektima nerazlučivi od uvjeta objektivnosti spoznajnih tvrdnji. Objektivno znanje i objektivna istina su, u biti, identični pojmovi.
- c) Standardi objektivnosti u bilo kojem danom vremenu odražavaju izvjesna institucionalizirana ili intersubjektivno uvriježena vjerovanja.²⁴

S obzirom na to hoćemo li spomenute standarde objektivnosti shvatiti relativistički ili ćemo smatrati da se kroz povijest sve više približavamo istini, ovaj pristup Pivčević dijeli na relativistički i evolucijski.²⁵ Najveći Pivčevićev prigovor društveno-povijesnom shvaćanju istine je promatranje uvjeta istine isključivo iz perspektive povijesnoga vremena. Naime, povijesni red bi po Pivčeviću bio tek malo više od umišljaja kada ne bi bio utemeljen na prirodnom redu, koji je nevremenski po svojoj naravi. Primjer nevremenskog prirodnog reda po Pivčeviću bi bio red brojeva. Iz toga slijedi da reći da se neki događaj zbio u određenom trenutku u povijesti znači reći dvije stvari. Taj događaj ima svoje mjesto u određenom društveno-povijesnom kontekstu, a i mjesto u prirodnom redu, a temeljni nedostatak društveno-povijesnog pristupa je upravo nemogućnost razlikovanja ta dva pojma.²⁶

1.2.5. Samopobijanje pragmatističkih pokušaja definiranja istine

Shvaćanje istine koje zagovaraju pragmatisti po Pivčeviću se nastavlja na relativističku verziju društveno-povijesnog tumačenja istine.²⁷ No, Pivčević zanemaruje to da je Peirceovo tumačenje istine kao onoga o čemu će se svi

²³ Cf. *ibid.*, pp. 101–104.

²⁴ *Ibid.*, p. 105.

²⁵ Cf. *ibid.*

²⁶ Cf. *ibid.*, p. 121.

²⁷ Cf. *ibid.*, p. 124.

složiti na kraju racionalnog istraživanja dosta bliže evolucionističkoj verziji toga tumačenja, iako Peirceovo shvaćanje opsežno kritizira.

Glavna Pivčevićeva zamjerka Jamesu je postavljanje vjerovanja za nositelje istine, iako smatra da je Jamesova antiredukcionistička strategija postavljena u dobrom smjeru. Vjerovanja za Pivčevića ne mogu biti nositelji istine jer vjerovanja ovise o istini, umjesto da joj budu podloga. Naime, bez posjedovanja pojma istine nemoguće je objasniti svojstva na temelju kojih bi neko vjerovanje bilo istinito. Vjeruje li netko da kiša pada, opravdanost njegova vjerovanja ovisit će o tome je li navedeni iskaz da kiša pada istinit ili ne, iz čega po Pivčeviću slijedi da vjerovanja ne mogu biti nositelji istine.²⁸

Iako Pivčević smatra da je James u pravu kada tvrdi da je istina vrijedna, on smatra da je upitno u kojoj nam mjeri to može poslužiti kao temelj za teoriju istine. Naime, uspjeh se može postići i na temelju neistine, a teza po kojoj je uspjeh na temelju neistine samo kratkoročan ne može se opravdati korištenjem pragmatističkih načela. Definiramo li kriterije uspjeha samo kontekstualno, ne možemo pridati smisao tezi da će istina na kraju nadvladati nad neistinom, jer tu tvrdnju u navedenim okvirima ne možemo opravdati. Može se i krenuti u suprotnom smjeru i istinu u potpunosti svesti na kontekstualnu učinkovitost, no to je za Pivčevića pogubna strategija jer njome zapadamo u relativizam.²⁹ Što se Peirceove koncepcije tiče, Pivčević smatra da je njezin glavni nedostatak proširivanje pojma učvršćenog vjerovanja do neupotrjebljivosti. Iako neko vjerovanje može postati takvo da je neosporno, iz toga po Pivčeviću ne slijedi univerzalno prihvaćanje navedenog vjerovanja, što je i bio Peirceov cilj, čime je i Peirceova definicije istine bezvrijedna.³⁰ Ukratko:

»Pragmatizam, dakle, ne samo da favorizira pluralističku koncepciju svijeta, već i sugerira vrstu pluralizma u kojemu nema nikakvog osjećaja kohezije. Naime, nema univerzalno povezujućeg čimbenika koji bi držao na okupu sve pojedinačne elemente zbilje, te svaka uspješna komunikacija informacija s jedne točke na drugu po definiciji ostaje stvar slučajnog pogotka ili promašaja. Kao rezultat, zbilja je svedena na slučajni agregat u biti nepovezanih fragmenata, i sve se tvrdnje o svijetu kao integriranoj cjelini moraju odbaciti kao u strogom smislu lišene značenja.«³¹

²⁸ Cf. *ibid.*, pp. 124–125.

²⁹ Cf. *ibid.*, pp. 139–141.

³⁰ Cf. *ibid.*, p. 138.

³¹ *Ibid.*, p. 141.

2. Razvoj Pivčevićeve misli o istini

Pivčevićevo shvaćanje istine razvijalo se kako se razvijao i njegov cjelokupni sustav racionalnog objašnjenja. Zbog toga je potrebno napraviti presjek razvoja njegove teorije, kako bi se vidjelo od čega Pivčević polazi te koje stavove zauzima u svojoj zreloj teoriji istine.

2.1. Početne postavke

Da bismo odgovorili na pitanje o tome što je istina, po Pivčeviću moramo odgovoriti na temeljnije pitanje, a ono glasi: »Kako se misao veže za svijet?«. ³² Pitanje istine prvi se put kod Pivčevića spominje u članku »Truth as Structure« iz 1974. pa se njegovi stavovi izneseni u tom članku mogu smatrati ranom verzijom njegove teorije istine.

Početna Pivčevićeva teza u tom članku glasi da se pojam istine može »zadovoljavajuće analizirati samo u okvirima strukture istinitosnih tvrdnji«, ³³ a svi drugi pokušaji po njemu su osuđeni na propast, kao primjerice Fregeova teorija po kojoj su »istinito« i »neistinito« predmeti koji postoje u objektivnoj sferi misli, a predstavljaju referenciju svih istinitih ili neistinitih iskaza ili sve teorije koje smatraju da je istina neka vrsta svojstva ili dvomjesnog odnosa. Također je bitno pitanje o istini postaviti na ispravan način, izbjegavajući metafizičke zamke. Zbog toga ne bismo trebali pitati što znači reći da je neki iskaz istinit, nego bismo trebali pitati o značenju istinitosnih tvrdnji jer istina i nije nešto više od ovoga. ³⁴

Tako se tvrdnja » p je istina« razlaže na sljedeći način:

p je dio sljedeće logičke strukture:

a) p

b) vidljivo je da p jest

c) iskaz o p je objektivno valjan, tj. on je objektivno valjano izvješće o tome da p jest.

Sve te tri odlike međusobno su povezane i zajedno čine ono što ću nazvati »strukturu istine«. ³⁵

³² Cf. *ibid.*, p. 15.

³³ *Idem*, »Truth as Structure«, p. 311.

³⁴ Cf. *ibid.*, pp. 311–312.

³⁵ *Ibid.*

Problem istine po Pivčeviću se uopće ne pojavljuje bez izricanja istinitosnih tvrdnji. A uloga riječi kao što su »istina« ili »istinito« jest da ekspliciraju određenu tvrdnju ili eventualno istaknu svoje slaganje ili neslaganje s nekom iznesenom istinitosnom tvrdnjom. Nadalje, da bismo uopće mogli reći ima li neki iskaz istinitosnu vrijednost ili ne, prvo je potrebno vidjeti jesu li ostvareni uvjeti da se navedeni iskaz može ustvrditi. Ako želimo reći da se Sokrat ne boji smrti, prvo je potrebno utvrditi postoji li pojedinac imena Sokrat te zna li on uopće što je smrt. Tek se na temelju ispunjavanja tih preduvjeta može legitimno reći da navedeni iskaz ima istinitosnu vrijednost.³⁶ Ovdje je jasno da Pivčević prati tradiciju filozofije običnoga jezika, što je vidljivo već iz naglašavanja čina izricanja. Uvjet koji postavlja može se smatrati primjerom Strawsonova prigovora Russellovoj teoriji opisa, točnije Strawsonove teze da za smislenu izricanje određenog iskaza moraju biti zadovoljene neke početne pretpostavke (da bismo išta rekli o sadašnjem francuskom kralju, ta osoba prvo mora postojati).³⁷

Drugi važan dio strukture istinitosnih tvrdnji su iskustva istine. Naime, iskustva istine čine izvor istinitosnih tvrdnji jer su ona trenutci u vremenu unutar kojih se iznose određene tvrdnje. Istina je neodvojiva od iskustava istine jer tvrditi da je neki iskaz istinit u isto vrijeme znači i podrazumijevati da imamo iskustvo da je taj iskaz istinit. Kada to ne bi bio slučaj, radilo bi se o tvrdnjama koje same sebe poništavaju jer ne možemo dosljedno tvrditi da ima života na Marsu i da mi o tome ništa ne znamo. Uz to što su iskustva istine izvor istinitosnih tvrdnja, ona nam pružaju i određeno opravdanje za njihovo iznošenje. No, to opravdanje uvijek je subjektivno i zbog toga se ne može stati na iskustvima istine. Iako su ona po Pivčeviću temelj istine, istina ih nadilazi u težnji za objektivnošću.³⁸

Navedena objektivnost treći je kriterij koji bilo koja istinitosna tvrdnja mora ispuniti. Objektivna valjanost istinitosne tvrdnje po Pivčeviću se sastoji od četiri elementa. Ona ponajprije mora biti prenosiva, tj. mora ju se moći razumjeti sa stajališta koja su biografski različita od našega stajališta. Dakle, sve istinitosne tvrdnje moraju biti javno provjerljive, njihov govornik ne može imati povlašten pristup. Osim što navedenu tvrdnju drugi moraju razumjeti, oni je moraju moći i ustvrditi sa svoga stajališta. Nadalje, svaka istinitosna tvrdnja mora se podvrći intersubjektivnim provjerama da bi se vidjelo rabe li se riječi od kojih je ona sastavljena na ispravan način. Na kraju, od bilo koje tvrdnje mora biti moguće sastaviti neodređen broj novih iskaza koji bi bili kontekstualno istoopsegovni

³⁶ Cf. *ibid.*, pp. 317–318.

³⁷ Cf. Peter Frederick Strawson, »On Referring«, Aloysius P. Martinich (ed.), *The Philosophy of Language*, 4. izdanje (Oxford – New York: Oxford University Press, 2001), pp. 234–236.

³⁸ Cf. E. Pivčević, »Truth as Structure«, pp. 319–321.

s izvornim iskazom, a koji se koriste drugim referencijalnim terminima. Zbog više naglašene subjektivnosti iskustava istine, Pivčević će posebnu pažnju posvetiti prenosivosti istinitosnih tvrdnji. Pri tvrđenju da je nešto istinito nije nam cilj samo iznijeti svoje iskustvo istine, nego i ustvrditi neku činjenicu, čime pristajemo da se naš izgovoreni iskaz podvrgne intersubjektivnoj provjeri.³⁹

Tako istinitosne tvrdnje, iskustva istine i zahtjev za objektivnom valjanošću čine strukturu ranije Pivčevićeve teorije istine. Iako će taj temelj ostati prisutan i u kasnijem Pivčevićevu osvrtu na istinu, težište će se premjestiti na istinu kao događaj.

2.2. Glavne teze kasnije Pivčevićeve teorije istine

Okosnica kasnijeg Pivčevićeva shvaćanja istine je knjiga *Što je istina*⁴⁰ te članci i predavanja iz tog razdoblja. Središnja točka kasnijeg tumačenja pojma istine bit će stav da je istina događaj, da ne postoji dok se ne ostvare svi uvjeti za njezino zbivanje te prestaje postojati nakon što ti uvjeti prestanu važiti. Ono što je za Pivčevića važno naglasiti jest to da istina nikako ne može poslužiti kao ogledalo vanjskoga svijeta, iako izricanjem istinitosnih tvrdnji prihvaćamo određeni vid realizma priznavanjem da postoji svijet izvan našega uma. Tvrđnja da istina nije ogledalo prirode usmjerena je protiv naturalističkog shvaćanja istine unutar kojeg susrećemo gledište da postoje činjenice po sebi. Iako naši iskazi govore o izvanjezičnim stanjima stvari, oni su istiniti samo kroz način na koji se to stanje stvari realizira u predodžbi nas kao kognitivnih subjekata koji iznose istinitosne tvrdnje. Stvari su, dakle, onakve kakve jesu samo s određenoga gledišta, a to gledište određeno je značenjskim sadržajem istinitosne tvrdnje, a promjenom značenja mijenja se i istina. Iz toga dalje slijedi da dva iskaza koja su opsegovno izomorfna, a različita po značenju, ne govore o istoj istini. Reći da je filozof iz Stagire bio Platonov učenik i da je autor *Metafizike* bio Platonov učenik ne znači izreći istu istinu, iako je referencija oba iskaza istovjetna. Istinu tako ne možemo tumačiti kao svojstvo ili odnos, niti je možemo odrediti kao neko bezvremensko stanje o kojem govore iskazi pročišćeni od svih deiktičkih elemenata. Ona će uvijek biti vezana za neki konkretni povijesni kontekst unutar kojega se zbiva te može opstati samo onoliko koliko postoje umovi koji pod određenim uvjetima objektivnosti imaju određena vjerovanja.⁴¹

³⁹ Cf. *ibid.*, pp. 321–322.

⁴⁰ Objavljena 1997. pod naslovom *What is Truth?*, a na hrvatski prevedena 2002. godine.

⁴¹ Cf. *idem*, *What is Truth?* (Aldershot – Brookfield – Singapore – Sydney: Ashgate, 1997), pp. ix–xii.

Budući da je istina događaj, neće joj trebati nositelj, pa je govor o nositeljima istine za Pivčevića promašen. Iskazi će za Pivčevića biti samo sredstva pomoću kojih se izriču istinitosne tvrdnje, a uz iskaze u njenu strukturu ulaze i određeni uvjeti objektivnosti te stanja stvari o kojima se u istinitosnoj tvrdnji govori.⁴² I kasnija Pivčevićeva teorija bit će utemeljena na nekoliko ključnih postavki. Prva od njih je postojanje svijeta koji je izvanjski misli, iako nije u potpunosti neovisan od misli jer bi time Pivčević pristao na metafizički realizam. Nadalje, slijede iskazi u čiju sigurnost ne možemo dosljedno sumnjati te objektivnost kao temelj za tu sigurnost. Te tri postavke su ono što je po Pivčeviću vrijedno u naturalističkim, fenomenalističkim i društveno-povijesnim teorijama istine.⁴³

Nužnost prvoga uvjeta Pivčević izvodi iz promatranja odnosa između sadržaja i opsega istinitosnih tvrdnji. Da bismo uopće imali smislen pojam svijeta koji je izvanjski našim mislima, sadržaj i opseg moraju biti asimetrični. Iako istinitosnim tvrdnjama opisujemo neka stanja stvari u svijetu, pogrešno bi bilo ta stanja stvari poistovjetiti s istinitosnim tvrdnjama jer ona moraju biti takva da se o njima može govoriti kroz mnoštvo semantički i sintaktički različitih iskaza. To je preduvjet smislene komunikacije kakvu poznajemo jer bismo inače o istom stanju stvari mogli govoriti samo kroz sinonimne iskaze, što bi dovelo do urušavanja smislene komunikacije. Upravo iz neovisnosti stanja stvari o kojem se govori od bilo kojeg iskaznog opisa Pivčević izvlači ideju o postojanju izvaniskaznog svijeta.⁴⁴ To po Pivčeviću vrijedi ne samo za informativne, nego i za analitičke iskaze. Njihova svrha po Pivčeviću je postavljanje određenih pravila dosljednog mišljenja izricanjem onoga što ne možemo smisleno zamisliti kao drukčije, a to ih veže za izvaniskazni svijet, iako ta veza nije izravna kao kod informativnih iskaza.⁴⁵

Svaka istinitosna tvrdnja također pretpostavlja određena vjerovanja koja su izvan sumnje. Kada ustvrdim određeni iskaz, ne mogu dosljedno sumnjati da je to ono što hoću reći. Drugim riječima, iskaz »Vani je sunčano, ali to nije ono što ja hoću reći«, ne može se smisleno ustvrditi. Također, ako želimo razumjeti što znači iznijeti neku istinitosnu tvrdnju, mora nam biti jasno i što znači vjerovati u tu tvrdnju te što znači biti siguran u navedeno vjerovanje i vrstu osjetilnog iskustva koja ide uz takvo vjerovanje. Kada vjerujemo da ispred sebe vidimo određeni predmet sigurni smo da imamo iskustvo tog predmeta bio on privid ili ne, a ta sigurnost je drugi bitan uvjet izricanja istinitosnih tvrdnji.⁴⁶

⁴² Cf. *ibid.*, pp. 15–16.

⁴³ Cf. *ibid.*, p. 181.

⁴⁴ Cf. *ibid.*, pp. 181–182.

⁴⁵ Cf. *ibid.*, pp. 184–185.

⁴⁶ Cf. *ibid.*, pp. 186–187.

Konačno, izricanje bilo kojeg iskaza javni je čin te je samim time podložan intersubjektivnoj prosudbi drugih. Tako drugi procjenjuju jesmo li u određenoj situaciji neke pojmove upotrijebili prikladno ili neprikladno. Nadalje, ako upotreba određenog pojma odstupa od njegove standardne upotrebe, na drugima je da procijene je li to odstupanje plod pogriješke ili pokušaj da se neizravno kaže nešto važno. Pivčević također naglašava da se ta mogućnost pogriješke ne smije shvaćati kao suprotstavljena prije spomenutoj sigurnosti. Sigurnost koju Pivčević naglašava uvijek je vezana za namjeru govornika, ne može se dosljedno tvrditi da smo u određenom mentalnom stanju, a da toga nismo svjesni ili da ga ne znamo prepoznati. No, namjera govornika ne mora se uvijek poklopiti s onim što se uspije prenijeti određenim iskazom. Uzmimo primjer djeteta koje se majci požali na bol u ruci, pritom pokazujući na vlastitu nogu. Ovdje imamo sigurnost osjećanja određenog mentalnog stanja, iako je pogriješka nastala pri krivom identificiranju dijela tijela u kojem se osjeća bol. Upravo je ovdje uloga zajednice (u ovom slučaju majke) da djetetu ukaže na pogriješku pri prenošenju mentalnog stanja, iako u namjeri nije bilo ništa pogriješno.⁴⁷ To dalje traži određene uvjete objektivnosti, koji uključuju sintaktička i semantička pravila, ali i neka općenitija pravila na temelju kojih se procjenjuje može li se neki iskaz prihvatiti kao sredstvo prenošenja određene istinitosne tvrdnje. Ta pravila duboko su uvriježena u praksama određenih jezičnih zajednica i načinima na koje jezik funkcionira unutar njih.⁴⁸

Na temelju prije postavljenih uvjeta Pivčević izvodi svoje kasnije viđenje istine. To viđenje utemeljeno je na tri nova zahtjeva koja Pivčević postavlja:

- »a) istinitosne tvrdnje nužne su za istinu
- b) istina i neistina nisu logički na istoj razini
- c) istina ne postoji dok se ne dogodi.«⁴⁹

Iz tih zahtjeva vidljivo je da se kasnija Pivčevićeva teorija ne razlikuje mnogo od njezinih prvih obrisa, nego da je samo razrađenija verzija početnih pokušaja definiranja istine. Ovdje se može povući paralela s Pivčevićevom ranijom teorijom istine. Prvi zahtjev o nužnosti istinitosnih tvrdnji čak i izrijekom ostaje isti, čime Pivčević još jednom potvrđuje odmak od naturalistički shvaćenog pojma istine. Druga dva zahtjeva iz prve verzije teorije ne nalaze se u tri središnja zahtjeva, a razlog za to je Pivčevićevo odvajanje uvjeta događanja istine od semantičke strukture istine. Tako su govor o iskustvima istine i zahtjev za

⁴⁷ Cf. *ibid.*, pp. 189–190.

⁴⁸ Cf. *ibid.*, p. 192.

⁴⁹ Cf. *ibid.*, p. 193.

objektivnošću završili u semantičkoj strukturi istine. Potreba za objektivnošću je čak i izrijekom prenesena iz ranije verzije teorije, dok je govor o iskustvima istine neizravno prisutan u govoru o indeksikalnim perspektivama govornika i njihovoj intersubjektivnoj procjeni od drugih članova određene zajednice. Što se tiče ostalih dvaju zahtjeva, već je naglašeno da je element istine kao događaja novina u odnosu na prvo Pivčevićevo tretiranje istine, a isto vrijedi i za tvrdnju da istina i neistina nisu na istoj razini.

Kao odgovor na tezu da neka naša tvrdnja neće imati velike veze s tim kakve su stvari u svijetu te da bi istina trebala biti neovisna od našeg tvrdjenja određenog iskaza, Pivčević kaže da se pitanje istine ili neistine ne postavlja kroz sam smisao i referenciju toga iskaza, nego tek kroz njegovu upotrebu u istinitosnim tvrdnjama. Naime, iskazi mogu imati mnogo različitih upotreba, može ih se koristiti kao šale ili retorički te u tom slučaju ne pitamo je li određeni iskaz istinit ili ne. Tek kada naši iskazi za cilj imaju neko stanje stvari u vanjskom svijetu, govorimo o istinitosnim tvrdnjama. Što se tiče iskaza koji su samo moguće istiniti iako njima ništa ne tvrdimo, Pivčević kaže da se za neki iskaz može reći da je moguće istinit ili neistinit tek ako mu kao pretpostavka stoji dio svijeta izvan misli o kojem bi taj iskaz trebao biti, a o ovom svijetu može se govoriti tek kroz istinitosne tvrdnje. Drugim riječima, pojam istine nužno je vezan uz pojam izvaniskaznog svijeta.⁵⁰ Za protuprimjer ovome mogli bismo navesti tautologije ili samoreferencijalne iskaze. No, Pivčević smatra da tautologije uopće nisu istinitosne tvrdnje, nego da samo postavljaju pravila dosljednog mišljenja, a kao istinitosne tvrdnje može ih se tumačiti jedino ako ih tumačimo kao opise funkcioniranja ljudskog misaonog aparata, čime bi ti iskazi opet neizravno bili o izvaniskaznoj zbilji. Samoferencijalni iskazi naočigled izbjegavaju Pivčevićev zahtjev jer govore o sebi, a ne o izvaniskaznom svijetu. No, kada te iskaze nominaliziramo uporabom navodnika («Ovo je rečenica»), mi time označavamo izgovorenu ili zapisanu rečenicu, tj. neki predmet u vanjskom svijetu.⁵¹

Govorimo li o drugom od tri navedena zahtjeva, neistina ne može biti na istoj razini s istinom jer bi to značilo postuliranje negativnih činjenica. Nasuprot tome, Pivčević smatra da se neistinu treba objasniti preko negacije, tj. neistinitost nekog iskaza značila bi istinitost njegove negacije, čime je problem negativnih činjenica elegantno riješen. Nadalje, negaciju ne možemo shvatiti kao dio stanja stvari o kojem iskaz govori, nego kao način na koji mi vidimo to stanje stvari. Stanja stvari neutralna su što se tiče istinitosne vrijednosti dok

⁵⁰ Cf. *ibid.*, pp. 193–194.

⁵¹ Cf. *ibid.*, p. 194.

ne uđu u događaj istine unutar kojega im pripisujemo istinitosnu vrijednost.⁵² Ako nisu ispunjeni uvjeti za zbivanje istine, onda je krivo nazvati određeni iskaz istinitim. No, ovdje se radi samo o pogriješci, tj. iz toga ne slijedi da postoji nesvodljiva neistinitost jer neistina u strogom smislu te riječi ne postoji. Reći da je neki iskaz neistinit tako znači samo reći da su ispunjeni uvjeti za zbivanje njegove negacije i ništa više.⁵³

Pretpostavka stava da je istina događaj koji se ostvaruje kroz istinitosne tvrdnje je postojanje sebstva, kognitivnog djelatnog subjekta koji izriče određene istinitosne tvrdnje. Sebstvo Pivčević definira kao:

»Neki samo-nadzorni reflektivni mehanizam, odnosno sviješću obdaren čimbenik, koji je u načelu sposoban podnijeti račun o sebi i pretpostavkama svojih akcija i vjerovanja. To ne mora nužno biti ljudsko biće. Lako je zamisliti da npr. inteligentni elektronički strojevi mogu imati sličnu sposobnost – iako je, ističem, sastavni dio moga argumenta da su sebstva u bilo kojoj inkarnaciji vremenski ograničena bića i ne mogu imati neograničeno znanje.«⁵⁴

Tako je primjerice iskaz da su vrata desno od hladnjaka istinit pod uvjetima da to stvarno jest tako iz perspektive onoga tko navedeni iskaz tvrdi te da svako drugo sebstvo može vidjeti ista dva navedena predmeta u istome odnosu. Iako taj indeksikalni izraz ne može biti ogledni primjer za iskaze o svijetu koji teže objektivnosti, kao npr. »Jupiter je najveći planet Sunčeva sustava«, Pivčević podsjeća da ni taj iskaz nije kandidat za istinu dok ga se ne izgovori ili ne pročita u nekom događaju istine. Kada se to dogodi, drugi će procijeniti podliježe li navedeni iskaz postavljenim uvjetima objektivnosti te na temelju toga i njegovu (ne)istinitost.⁵⁵ »Pitanje istine ili neistine postavlja se samo uz pretpostavku da je ono 'o čemu govorimo' stvarni svijet <...> jer iskaz, ako je istinit, nije istinit bezuvjetno, nego postaje istinitim kada se određene izvaniskazne okolnosti (pod određenim uvjetima objektivnosti) promatraču ili kognitivnom subjektu čine upravo onakvima kako su *iskazno izražene* u danom sudu.«⁵⁶

No, bez obzira na izrečeno, metafizički realisti ipak će prigovoriti da se istinu ne može vezati uz tvrdnje. Naime, nebeska tijela kreću se bez da je to itko ustvrdio, Sunce je zvijezda bez obzira vjeruje li to netko ili ne. Kako bi odgovorio na ovaj prigovor, Pivčević nudi analogiju s filmskom vrpcom. Prije navedeni iskazi su po njegovu shvaćanju metafizički iskazi koji se predstavljaju

⁵² Cf. *ibid.*, pp. 198–199.

⁵³ Cf. *ibid.*, p. 199.

⁵⁴ Idem, »Objektivna istina i nužnost sebstva«, *Prolegomena: Časopis za filozofiju* 19/1 (2020), p. 45.

⁵⁵ Cf. idem, *What is Truth?*, pp. 200–201.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 201.

kao zdravorazumski, a opravdati ih je moguće jedino tvrdnjom da je moguće zamisliti da je nešto istinito, a da to nitko nikad nije ustvrdio. Naime, iako je općepoznato da se filmovi pohranjuju na filmskoj vrpici (barem kao jednom od medija u današnje vrijeme), reći da vrpca sadrži film ne znači ništa osim da će neko sebstvo vidjeti taj film, ako ga pokrene korištenjem prikladnog uređaja za reprodukciju. Tako i reći da je određeni iskaz istinit znači reći da ćemo mu pripisati istinitost ako i kada ga se ustvrdi unutar nekog događaja istine.⁵⁷

Iako je opis istine refleksivan i samopotvrđujući, to za Pivčevića ne znači da je ovaj opis nepotreban ili trivijalan. Opis je informativan jer pokazuje da naizgled jednostavni pojam istine ima složenu strukturu koju treba detaljno istražiti, a važan je jer bi istina svima trebala predstavljati moralni imperativ.⁵⁸

Pivčević će u kasnijem članku »Objektivnost istine i nužnost sebstva« ustvrditi da za neki iskaz reći da je objektivno istinit znači reći da je on istinit bez obzira na to vjeruje li netko u njegovu istinitost ili ne. Taj se uvjet čini laganim ustupkom metafizičkom realizmu (iako to Pivčević izričito odbija u navedenom članku te pojam objektivne istine povezuje s pojmom sebstva).⁵⁹ No, kada se ta teza dalje razmotri dovodi nas do izuzetno nezadovoljavajućih rezultata. Naime, ako je moguće da je neki iskaz istinit bez obzira na to vjeruje li itko da je istinit, postavlja se pitanje kako uopće znamo da je navedeni iskaz istinit. Da bismo ga uopće razmatrali kao kandidata za istinu, netko ga je morao ustvrditi s namjerom da kaže nešto istinito jer je tvrdnja »*p*, ali ja ne vjerujem da *p*« samopobijajuća. Nadalje, da bi navedeni iskaz postao istinit, oni kojima je iskaz bio upućen morali su ga prihvatiti kao prikladan opis jednoga dijela stvarnosti. Nije, dakle, jasno, kako bismo trebali doći u situaciju u kojoj je navedeni iskaz istinit, bez obzira na to da li itko u njega vjeruje te je li razumnije ustvrditi da će neki iskaz biti istinit ako svi, ili bar kvalificirana većina,⁶⁰ u njega vjeruju.

3. O izvornosti Pivčevićeve pozicije

Kada govorimo o sličnosti Pivčevićeva shvaćanja istine s nekim drugim teorijama o tom pojmu, prvo vrijedi razmotriti sličnosti u samome nazivlju. Naime, Pivčević nije jedinstven po tome što istinu naziva događajem jer isto čine Hegel, James, Heidegger, Gadamer, Austin i Badiou. Tako npr. James kaže da »istina neke ideje nije neko statično svojstvo koje joj je inherentno.

⁵⁷ Cf. *ibid.*, p. 202.

⁵⁸ Cf. *ibid.*, p. 204.

⁵⁹ Cf. *idem*, »Objektivna istina i nužnost sebstva«, p. 45.

⁶⁰ Pod kvalificiranom većinom misli se na one kojima je navedeni iskaz najbliži po sadržaju. Kada bi se radilo o iskazu fizike, u obzir bismo uzimali mišljenja kompetentnih fizičara itd.

Istina se ideji *događa*. Ona [ideja] *postaje* istinita, događaji je *čine* istinitom. Njezina istina u biti *je* događaj, proces <...>«. ⁶¹ Budući da je već naglašena Pivčevićeva izuzetna kritičnost prema pragmatističkom shvaćanju istine, jasno je da je sličnost ovdje samo nominalna. Isto će vrijediti i za Austinovu tvrdnju po kojoj će ostvarivanje istine biti neki povijesni događaj. Naime, iako je istina da Austin ovaj manevar poduzima iz sličnih razloga kao i Pivčević, tj. da bi istinu neodvojivo vezao uz tvrdnje, njegovo shvaćanje istine ipak je sofisticirana verzija teorije korespondencije. ⁶² Od spomenutih filozofa koji istinu nazivaju događajem najveća je razlika između Pivčevića i Badioua, bez obzira na nominalno poklapanje njihovih teorija. Naime, istina je po Badiouu proces vjernosti događaju, tj. ono što biva proizvedeno u tom događaju pod utjecajem vjernosti. Badiou će navesti da su najbolji primjeri za to vjernost francuskih maoista događajima u Francuskoj iz 1968. i kulturnoj revoluciji u Kini ili pak vjernost algebarske geometrije iz 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća Grothendieckovu shvaćanju svemira. Drugim riječima, istina stvara rupu u institucionaliziranim znanjima i heterogena je u odnosu na njih, ona je trasa koju čini neki događaj. Iz navedenoga je jasno da između Pivčevićeva shvaćanja istine i onoga za koje se zalaže Badiou nema sličnosti osim istoga naziva. ⁶³

3.1. Veza između Pivčevića i minimalističkih stavova o istini

Pivčević zasigurno nije izdvojen slučaj u pokušaju da istinu smjesti negdje između deflacionizma i supstancijalnih teorija istine. Minimalističko shvaćanje istine je ovdje istaknut obrazac tumačenja istine koji dopušta više nego deflacionizam, ali ipak ne zalazi u supstancijalne teorije kao npr. zagovornici istine kao korespondencije. Pivčevića vrijedi usporediti s minimalistima zbog njegovog stava da je pojam istine refleksivan i samopotvrđujući. Ovdje će se u obzir uzeti dvojica filozofa koji istinu shvaćaju minimalistički, Crispin Wright i Pascal Engel, dok se Horwichhev minimalizam neće uzeti u obzir jer je izuzetno deflacionistički usmjeren.

Crispin Wright svoju teoriju naziva minimalizmom jer polazi od deflacionizma, ali ga onda obogaćuje ulogama koje deflacionisti uklanjaju, kako bi dobio zadovoljavajući pojam istine koji može izbjeći sve probleme u koje

⁶¹ William James, »Pragmatism's Conception of Truth«, Michael P. Lynch (ed.), *The Nature of Truth: Classic and Contemporary Perspectives* (Cambridge MA – London: MIT Press, 2001), p. 213.

⁶² Cf. John Langshaw Austin, »Truth«, *Philosophical Papers*, J. O. Urmson – G. J. Warnock (ed.) (Oxford: Clarendon Press, 1961), pp. 87–90.

⁶³ Cf. Alan Badiou, *Ethics: An Essay on the Understanding of Evil*, Peter Hallward (trans.) (London – New York: Verso, 2001), pp. 42–43.

deflacionisti zapadaju.⁶⁴ Ono po čemu će Wrightova teorija biti najbližnja Pivčevićevoj je Wrightov zahtjev za konvergencijom. Taj zahtjev svodi se na to da istinitosne tvrdnje trebaju biti što objektivnije (intersubjektivnije). Kao podloga tom zahtjevu stoji potreba osvrtnja na jezičnu upotrebu, da bi se izbjegao problem potrebe za čitavom razrađenom teorijom značenja koja objašnjava mogućnost razumijevanja rečeničnog sadržaja.⁶⁵ Ovdje je vidljivo da Wright i Pivčević uz naglašavanje objektivnosti istinitosnih tvrdnji dijele i zahtjev za usredotočivanjem na jezičnu praksu, tj. upotrijebljene istinitosne tvrdnje kao temelj za razumijevanje istine.

Daljnji Wrightovi kriteriji, tj. kognitivna kontrola i širina kozmološke uloge, nemaju pretjerane veze s Pivčevićevom teorijom. Naime, kognitivna kontrola tiče se neslaganja oko odlika nekog predmeta. Kada naidemo na neslaganje, po Wrightu trebamo pogrješku tražiti u nedostacima naših spoznajnih alata, jer su predmeti o kojima se radi inače spoznatljivi bez problema. Širina kozmološke uloge dopunjava prvi kriterij govoreći kako se spomenuti predmet može najbolje opisati neovisnim stanjem stvari.⁶⁶ Budući da kod Pivčevića ne pronalazimo slične zahtjeve, a kod Wrighta ne možemo izolirati neke druge elemente specifične za Pivčevićevu teoriju, između njihovih teorija ne mogu se povući daljnje paralele.

Sličnost između Pivčevićeve teorije i one koju zastupa Pascal Engel u najvećoj se mjeri ogleda u odbijanju realističke teze da naše istinitosne tvrdnje govore o stvarnosti koja je od njih potpuno neovisna i samostalna.⁶⁷ Drugim riječima, kontekst unutar kojega iznosimo istinitosne tvrdnje može imati uvjete koji nadilaze verifikaciju, tj. istinitosnim tvrdnjama po Engelu ciljamo na znanje o onome o čemu govorimo, iako to znanje ne mora uvijek biti dostupno.⁶⁸ Budući da je jedna od glavnih Pivčevićevih teza bila ona o vezi istine i izvaniskaznog svijeta, iz toga je vidljivo da su i Engelova i Pivčevićeva teorija snažno realistički usmjerene, iako im se daljnji detalji ne poklapaju.

3.2. Davidson i Pivčević – pristup pojmu istine

S tvrdnjom da se pojam istine ne treba olako odbaciti slaže se i Donald Davidson te tu možemo primijetiti prvu sličnost između njegovog nazora i

⁶⁴ Cf. Crispin Wright, *Truth and Objectivity* (Cambridge MA: Harvard University Press, 1992), p. 13.

⁶⁵ Usp. Pascal Engel, *Truth* (Chesham: Acumen, 2002), pp. 68–69.

⁶⁶ Cf. *ibid.*, pp. 72–73.

⁶⁷ Cf. *ibid.*, p. 88.

⁶⁸ Cf. *ibid.*, pp. 96–97.

onoga koji zastupa Pivčević. On se naime slaže s deflacionistima u kritici supstancijalnih teorija istine, no ni deflacionističko rješenje nije mu prihvatljivo.⁶⁹ Razlog za neprihvatanje deflacionističkog pristupa istini Davidson nalazi u činjenici da je istina jedan od najjasnijih i najtemeljnijih pojmova koje posjedujemo te ga ne možemo odbaciti, nego ga je potrebno protumačiti na ispravan način. Pri tom tumačenju trebamo imati u vidu da možemo nuditi samo javno dostupne dokaze te da ne pretpostavljamo pojmove koje je potrebno definirati.⁷⁰ Valja također naglasiti i da Davidson, kao i Pivčević, smatra da je izostavljanje indeksikalnih izraza iz jezika pogubno.⁷¹ Razlog za to leži u tome što se upravo preko indeksikalnih izraza imena i prediskazi najizravnije povezuju s predmetima iz svijeta.⁷²

Istinu je po Davidsonu prikladno opisati kao odnos između govornika, onoga što je izrečeno i vremena, iako on otvorenim ostavlja i mogućnost da istina bude svojstvo izričaja ili govornih čina.⁷³ Time Davidson, u skladu s Pivčevićevim stavovima o ovoj problematici, stavlja naglasak na društveno-povijesni kontekst unutar kojeg je neka rečenica izgovorena, tj. tko ju je izgovorio, kada ju je izgovorio i kome.⁷⁴ Nadalje, određeni izričaj ima određene uvjete istinitosti samo ako je namjera govornika da se taj izričaj tako protumači, a slušatelji uspiju prepoznati tu namjeru. To je slično Pivčevićevom stavu da se iskaze može promatrati kao istinite ili neistinite tek kada ih se ustvrdi s ciljem da iznesu istinitosnu tvrdnju. Izričaj tako po Davidsonu neće biti samo element jezika, nego i intencionalni čin prenošenja viđenja određenog dijela stvarnosti nekom slušatelju.⁷⁵ Također, pretpostavka razumijevanja govora ili djelovanja nekog racionalnog subjekta su određeni racionalni elementi koje dijele sva racionalna bića, što je također blisko s Pivčevićevom idejom o određenim strukturama koje leže u temelju naše spoznaje svijeta i na temelju kojih se stvara intersubjektivni konsenzus unutar određenog društveno-povijesnog okvira.⁷⁶ Ukratko, ta povezanost između subjekta koji iznosi određenu istinitosnu tvrdnju, drugih koji je tumače i svijeta unutar kojega se to odvija je, po Davidsonu, izvor komunikacije

⁶⁹ Cf. Donald Davidson, »The Folly of Trying to Define Truth«, *The Journal of Philosophy* 93/6 (1996), p. 265.

⁷⁰ Cf. Donald Davidson, »The Structure and Content of Truth«, *The Journal of Philosophy* 87/6 (1990), p. 314.

⁷¹ Cf. Donald Davidson, *Inquiries into Truth and Interpretation* (New York: Oxford University Press, 1984), p. 33.

⁷² Idem, »The Structure and Content of Truth«, p. 320.

⁷³ Cf. idem, *Inquiries...*, p. 34.

⁷⁴ Cf. *ibid.*, p. 58.

⁷⁵ Cf. Idem, »The Structure and Content of Truth«, pp. 309–311.

⁷⁶ Cf. *ibid.*, p. 320.

i objektivnosti jer određuje sadržaj misli i govora, a zbog nje nema smisla ni govoriti o nekom relativiziranom pojmu istine.⁷⁷

Zaključni osvrt

Na kraju valja sažeti Pivčevićeve stavove o istini te procijeniti njihovu vrijednost. Ponajprije treba istaknuti da je Pivčević u pravu kod kritike deflacionistički koncipiranih pojmova istine. Naime, pojam istine jest logički pojam, ali za njegovo prikladno razumijevanje naše istraživanje mora se proširiti izvan logike i obuhvatiti odnos kognitivnog subjekta sa svijetom. Takva strategija naravno nije ništa izvorno, ali način na koji ju Pivčević izvodi ima neke izvorne elemente. Na prvom je mjestu zasigurno teza po kojoj je istina događaj koji postoji samo onoliko dugo koliko su ispunjeni uvjeti za njeno zbivanje. Što se tiče stavljanja naglaska na upotrijebljene iskaze, Pivčević ovdje slijedi tradiciju filozofije običnoga jezika sa stavom da se o istinitosti ili neistinitosti iskaza ne može govoriti nevezano za njegovu upotrebu, a sličnu strategiju smo vidjeli kod Austina i Davidsona.

No, kada Pivčević govori o izvanjskom stanju stvari koje se sebstvu čini »upravo onakvim« kakvo je predstavljeno iskazom, ovdje je neizravno vidljivo povlačenje na model poklapanja iskaza i dijela stvarnosti o kojoj je iskaz. Pivčević se ovdje susreće s problemom jer želi zadržati realistički stav prema istini, a izbjeci sve probleme u koje zapada teorija korespondencije. Samim time, u njegovoj teoriji zadržavaju se neke naznake teorije korespondencije.

Najveći problem Pivčevićeve teorije zasigurno je tvrdnja da su uvjeti istine nadređeni uvjetima objektivnosti ili, drugim riječima, da je vremenski red utemeljen u nevremenskom/prirodnom redu. Naime, tu tvrdnju teško je spojiti sa stavom da je istina događaj, tj. da postoji samo onoliko koliko su ispunjeni uvjeti za njeno zbivanje, a također je u neskladu s čuvenom Hegelovom parafrazom Bacona *veritas filia temporis est*.

Izreknemo li neki empirijski iskaz, npr. »Francuska revolucija zbilja se 1789.«, pitanje je dokad će taj iskaz biti istinit, tj. kada će prestati vrijediti uvjeti objektivnosti unutar kojih se navedeni iskaz može ustvrditi kao istinit. Hoćemo li ga tumačiti kao istinitog dok god postoje povijesni zapisi o tome što se dogodilo ili će njegova istinitost na neki način nadići te uvjete objektivnosti, jer uvjeti istine nadilaze uvjete objektivnosti? Budući da za Pivčevića nije prihvatljivo da se istinitost iskaza čuva samo kroz institucionalizirane oblike društveno-povijesnog konteksta (kultura, tradicija, povijest, itd.), nego ih istina mora

⁷⁷ Cf. *ibid.*, p. 325.

nadići, postavlja se pitanje na koji bi način postojao taj nevremenski/prirodni red koji bi bio jamac toga da su uvjeti istine nadređeni uvjetima objektivnosti i kako bismo mu pristupali. Taj bismo stav mogli razumjeti jedino kada bismo prihvatili tezu po kojoj je istinitost toga i sličnih iskaza u samome svijetu, a mi ju samo očitavamo, no to bi bio preveliki ustupak metafizičkom realizmu. Stoga ovo ostaje najslabija karika Pivčevićeve teorije istine i podriva samu njezinu srž, dovodeći u pitanje njezinu iskoristivost za rješavanje problema veze između svijeta i naših misli, upravo onog problema koji je Pivčeviću i bio povod za stvaranje navedene teorije.

Literatura

- Austin, John Langshaw, »Truth«, *Philosophical Papers*, Urmson, J. O. – Warnock, G. J. (ed.) (Oxford: Clarendon Press, 1961), pp. 85–102.
- Badiou, Alan, *Ethics: An Essay on the Understanding of Evil*, Hallward, Peter (trans.) (London – New York: Verso, 2001).
- Davidson, Donald, *Inquiries into Truth and Interpretation* (New York: Oxford University Press, 1984).
- Davidson, Donald, »The Structure and Content of Truth«, *The Journal of Philosophy* 87/6 (1990), pp. 279–328.
- Davidson, Donald, »The Folly of Trying to Define Truth«, *The Journal of Philosophy* 93/6 (1996), pp. 263–278.
- Engel, Pascal, *Truth* (Chesham: Acumen, 2002).
- James, William, »Pragmatism's Conception of Truth«, Lynch, Michael P. (ed.), *The Nature of Truth: Classic and Contemporary Perspectives* (Cambridge MA – London: MIT Press, 2001), pp. 211–229.
- Pečnjak, Davor, »Pivčević and Truth«, *Domovina, zavičaj, svijet: Zbornik radova povodom 90 godina života Ede Pivčevića*, Stipe Kutleša (gl. ur.) (Zagreb: Institut za filozofiju, 2021), pp. 35–41.
- Pivčević, Edo, »Truth as Structure«, *The Review of Metaphysics*, 28/2 (1974), pp. 311–327.
- Pivčević, Edo, *The Concept of Reality* (London: Duckworth, 1986).
- Pivčević, Edo, *What is Truth?* (Aldershot – Brookfield – Singapore – Sydney: Ashgate, 1997).
- Pivčević, Edo, »Does the Strategy of Austerity Work?«, Peregrin, Jaroslav (ed.), *Truth and Its Nature (if Any)* (Dordrecht: Springer, 1999), pp. 187–201.
- Pivčević, Edo, *Što je istina?* (Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2002).

- Pivčević, Edo, *The Reason Why: A Theory of Philosophical Explanation* (Zagreb: Kruzak, 2007).
- Pivčević, Edo, »Objektivna istina i nužnost sebstva«, *Prolegomena: Časopis za filozofiju* 19/1 (2020), pp. 41–52.
- Strawson, Peter Frederick, »On Referring«, Martinich, Aloysius P. (ed.), *The Philosophy of Language*, 4. ed. (Oxford – New York: Oxford University Press, 2001), pp. 228–243.
- Wright, Crispin, *Truth and Objectivity* (Cambridge MA: Harvard University Press, 1992).

Truth as Event: On the Theory of Truth by Edo Pivčević

Summary

The aim of the paper is to present the theory of truth set out by Edo Pivčević and comment on its originality. This in turn means that the paper will firstly elaborate some background of Pivčević's theory and his views about other theories of truth, what will set the stage for an elaboration of Pivčević's theory itself. The elaboration of his theory will include his early draft as presented in his 1974 article "Truth as Structure" and a mature version of the theory found in the book *What is Truth?* (1997). Pivčević's attitude towards truth will progress from the stance that the nature of truth is reflected in the structure of truth claims to the claim that truth is an event that survives as long as there exist conditions for its occurrence and does not exist until it happens. In order to put Pivčević's theory into perspective, his theory will be compared and contrasted with minimalist views on truth and Davidson's construal of the issue.

Key words: truth, event, structure, objectivity